

ISLOMDA MEROS HUQUQINING IJTIMOIIY AHAMIYATI

*Andijon “Sayyid Muhyiddin maxdum”
o’rta maxsus islom ta’lim muassasasi
mudarrisi Sottorov Oybek Hasanovich*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Islom meros huquqining ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Islomiy meros qoidalari mol-mulkni adolatli taqsimlash, oilaviy barqarorlikni saqlash va jamiyatda iqtisodiy muvozanatni ta’minlashga yo’naltirilgan. Maqolada Qur’on va hadis asosida meros taqsimotining asosiy tamoyillari, ayollar va bolalarning huquqlari, oilaviy kelishmovchiliklarning oldini olish masalalari yoritilgan. Shuningdek, meros huquqining ijtimoiy adolatga ta’siri va uning zamonaviy dolzarbligi ham tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, Islom meros qoidalari nafaqat shaxsiy moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, balki jamiyat farovonligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so’zlar: Islom meros huquqi, ijtimoiy adolat, oilaviy barqarorlik, mol-mulk taqsimoti, ayollar huquqi, meros qoidalari, iqtisodiy muvozanat, jamiyat farovonligi, Qur’on va hadis, fiqhiy tamoyillar.

Аннотация. В данной статье анализируется социальное значение исламского наследственного права. Правила исламского наследования направлены на справедливое распределение имущества, обеспечение семейной стабильности и поддержание экономического баланса в обществе. В статье рассматриваются основные принципы распределения наследства на основе Корана и хадисов, права женщин и детей, а также вопросы предотвращения семейных конфликтов. Кроме того, изучается влияние наследственного права на социальную справедливость и его актуальность в современном обществе. Исследование показывает, что нормы исламского наследования играют важную роль не только в обеспечении личной финансовой стабильности, но и в укреплении благосостояния общества.

Ключевые слова. Исламское наследственное право, социальная справедливость, семейная стабильность, распределение имущества, права женщин, нормы наследования, экономический баланс, благосостояние общества, Коран и хадисы, принципы фикха.

Abstract. This article analyzes the social significance of Islamic inheritance law. Islamic inheritance rules aim to ensure fair distribution of wealth, maintain family stability, and uphold economic balance within society. The article discusses the fundamental principles of inheritance distribution based on the Quran and Hadith, the rights of women and children, and the prevention of family disputes. Additionally, the impact of inheritance law on social justice and its relevance in modern society are

examined. The study findings indicate that Islamic inheritance rules play a crucial role not only in ensuring personal financial stability but also in enhancing the overall welfare of society.

Keywords: Islamic inheritance law, social justice, family stability, property distribution, women's rights, inheritance rules, economic balance, societal welfare, Quran and Hadith, fiqh principles.

Kirish

Islom dini jamiyat barqarorligi va oilaviy munosabatlarning mustahkamligini ta'minlashga katta e'tibor qaratadi. Ushbu tamoyillar orasida meros huquqi alohida o'rin tutadi. Islom meros qoidalari nafaqat mol-mulk taqsimotiga oid qoidalar majmui, balki ijtimoiy adolatni ta'minlash, oila a'zolarining huquqlarini himoya qilish va iqtisodiy muvozanatni saqlash vositasidir. Ushbu maqolada islom meros huquqining ijtimoiy ahamiyati, uning oilaviy va jamiyat miqyosidagi ta'siri, shuningdek, zamonaviy jamiyatdagi dolzarbligi tahlil qilinadi.

1. Meros huquqi va oilaviy barqarorlik.

Islom meros qoidalarining asosiy maqsadi oila a'zolari o'rtasidagi moliyaviy ta'minot va adolatni saqlashdir. Meros – inson vafot etganidan keyin qolgan mol-mulkning uning yaqin qarindoshlari o'rtasida taqsimlanishidir. Islomda meros qoidalari Qur'on va sunnat asosida belgilab qo'yilgan bo'lib, ular insoniyat uchun eng adolatli tizim hisoblanadi. Islom meros huquqi jamiyatda mulkchilik munosabatlari tartibga solib, oila a'zolari o'rtasida kelishmovchilik va nizolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Meros taqsimoti har bir merosxo'ning ehtiyojlariga va oila tuzilishidagi o'rniga qarab belgilanadi. Bunda quyidagi omillar e'tiborga olinadi:

1.1. Bolalar va ayollar huquqlarining himoyasi

Islomda bolalar va ayollar merosdan aniq ulushga ega bo'lishi belgilangan. Ayollarga (qiz farzand, ona, turmush o'rtog'i) ham meros ajratilishi, ularning jamiyatda iqtisodiy mustaqilligini ta'minlaydi. Bu esa jamiyatda ayollarning moliyaviy jihatdan zaif bo'lishining oldini oladi.

Masalan: Meros qoldiruvchi vafot etgandan keyin, uning farzandlari bo'lmasa xotiniga merosning to'rtidan bir qismi ajratilsa, farzandlari bo'lganda sakkizdan bir qism ajratiladi. Buning hikmati shuki, farzandlarga merosdan ko'proq ulush tegishi ko'zlangan. Xatto hali tug'ilmagan homila uchun ham muayyan ulush ajratib qo'yilishi fikrimizni tasdiqlaydi.

1.2. Oila a'zolari o'rtasidagi kelishmovchiliklarning oldini olish

Islom meros qoidalari Qur'onda aniq belgilab qo'yilganligi sababli, oila a'zolari orasida bo'linish va tortishuvlar ehtimoli kamayadi. Chunki bu qoidalar insonning xohishiga ko'ra emas, balki ilohiy qonunlarga muvofiq tartibga solinadi.

Islomda meros masalasi Qur'oni karimning "Niso" surasining 11-12 va 176-oyatlarida batafsil bayon qilingan. Shuningdek, Payg'ambarimiz Muhammad (sollallohu alayhi vasallam) ham o'z hadislarida bu masalaga jiddiy e'tibor qaratib, uning ahamiyatini ta'kidlaganlar.

Islom meros huquqida quyidagi asosiy qoidalar mavjud:

1. Merosxo'rlar aniq belgilangan – Qur'on va sunnatda meros oluvchilar aniq ko'rsatilgan bo'lib, ular ota-ona, farzandlar, nevaralar, er-xotin, aka-uka va opa-singillar, agar ular bo'lmasa o'z tartibiga ko'ra boshqa qarindoshlar meros oladi.

2. Nasl va qarindoshlik asosida taqsimlanadi – Islom meros tizimida qarindoshlik darajasiga qarab, kimga qancha ulush tegishi qat'iy belgilangan. Ya'ni, yaqin qarindoshlar o'zlaridan uzoq qarindoshlarni meros olishdan to'sishi mumkin.

3. Erkak va ayol ulushlari – Islomda oilaviy mas'uliyatlarni hisobga olgan holda, odatda, erkak merosxo'r ayolga qaraganda ikki barobar ko'proq meros oladi. Buning sababi shundaki, islomda erkak kishi oila boshlig'i bo'lib, u ayoli, bolalari va ba'zan qarindoshlari uchun ham moliyaviy mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi.

4. Meros huquqi faqat vafot etgandan keyin amalga oshadi – Bir kishi hayotligida o'z mulkini istalgan shaxsga sovg'a qilishi mumkin, lekin u vafot etganidan keyin meros taqsimoti shariat qoidalari asosida amalga oshiriladi.

2. Meros huquqi va jamiyatda ijtimoiy adolat

Merosning jamiyatdagi iqtisodiy muvozanatga ta'siri juda katta. Agar meros faqat bitta shaxs yoki kichik bir guruh qo'lida to'planib qolsa, jamiyatda moliyaviy tengsizlik oshadi. Islom bu masalada quyidagi adolatli tizimni joriy qilgan:

2.1. Boylikning bir qo'lda to'planishining oldini olish

Islomda meros taqsimoti natijasida mulk bir kishida emas, bir nechta qarindoshlarga bo'linadi. Bu esa jamiyatdagi iqtisodiy muvozanatni saqlab turish va mol-mulkning aylanishini ta'minlashga yordam beradi.

2.2. Yetimlar va muhtojlarning qo'llab-quvvatlanishi

Agar merosxo'rlar orasida yetim yoki muhtoj shaxslar bo'lsa, islom shariatiga ko'ra, ular alohida himoya qilinadi. Ya'ni ularni huquqlarini himoyasi o'z qarindoshlaqi ichidan bo'lgan valiylarga yoki vasiylarga topshiriladi. Bolalarga tegishli moliyaviy mulklar himoyasi islom fiqhida alohida boblarda batafsil bayon qilinadi.

2.3. Ijtimoiy birdamlik va merosning ta'siri

Meros taqsimoti natijasida oila a'zolari o'zaro bog'lanib, bir-birini qo'llab-quvvatlashga intiladi. Bu jamiyatda mehr-oqibat, hamjihatlik va birdamlikni mustahkamlaydi.

3. Islom meros qoidalarining zamonaviy jamiyatdagi dolzarbligi

Zamonaviy jamiyatda iqtisodiy va huquqiy tizimlar o'zgarib borsa ham, islomiy meros qoidalari hali ham dolzarb hisoblanadi. Buning sabablari quyidagilar:

3.1. O'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar va meros huquqi

Bugungi kunda bank hisob raqamlari, aksiyalar, elektron aktivlar va boshqa moliyaviy vositalar orqali meros huquqini tartibga solish muammolari yuzaga chiqmoqda. Shunday bo'lsa ham, islomiy meros qoidalari har qanday iqtisodiy tuzilishga moslashuvchan bo'lib, ularni zamonaviy qonunchilik doirasida tatbiq etish mumkin.

3.2. Meros nizolari va ularni hal qilishning islomiy usullari

Ko'plab jamiyatlarda meros bo'yicha kelib chiqadigan nizolar sudlar orqali hal qilinadi. Islomiy meros qoidalariga rioya qilish esa bu kabi nizolarning oldini olishga yordam beradi. Agar biror kelishmovchilik yuzaga kelsa, islom huquqida halollik va adolat mezonlariga asoslangan murosali yondashuv taklif etiladi. Buni islom shariatida sulh deb ataladi. Ya'ni merosxo'rlar o'zaro kelishgan holatda biror qarindoshlariga o'z ulushlaridan ajratishlari toki hadya qilishlari mumkin.

Xulosa

Islom meros qoidalari odamlar orasida adolatni ta'minlash va oilaviy munosabatlarni mustahkamlash uchun joriy qilingan. Bu qoidalar inson tabiatiga va jamiyat manfaatlariga mos keladi. Shuning uchun ham, islom meros tizimi o'zining aniqligi, aniq taqsimot qoidalari va adolatli yondashuvi bilan insonlar hayotida muhim o'rin tutadi.

Uning ijtimoiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- Oila a'zolarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash
- Ayollar, bolalar va zaif qatlamlarning huquqlarini himoya qilish
- Jamiyatda iqtisodiy adolat va mol-mulkning to'g'ri aylanishini ta'minlash
- Yetim va muhtojlarga g'amxo'rlik qilish
- Boylikning faqat bir qo'lda to'planishining oldini olish

Bugungi zamonaviy jamiyatda ham islomiy meros qoidalariga rioya qilish moliyaviy barqarorlik, oila a'zolari o'rtasidagi mehr-oqibat va jamiyatdagi ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois, har bir musulmon o'z meros huquqini yaxshi bilishi va unga amal qilishi lozim.

Meros faqat boylik taqsimoti emas, balki Alloh tomonidan belgilangan ijtimoiy mas'uliyatdir. Shu sababli, meros qoidalariga rioya qilish orqali jamiyatda adolat va barqarorlikni saqlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Al-Buxoriy I. Sahih al-Buxoriy. – Madina: Dar al-Fikr, [1998]. – Kitob al-Faroiz.
2. Al-Mavardi A. Al-Ahkam as-Sultaniyya. – Beyrut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 1996. – 512 b.
3. Az-Zuhayliy V. Al-Fiqh al-Islami wa Adillatuhu. – Damashq: Dar al-Fikr, 2009. – T. 8. – 1024 b.
4. Muslim I. Sahih Muslim. – Madina: Dar al-Maorifa, [2003]. – Kitob al-Faroiz.

5. O‘zbekiston Respublikasi Oila Kodeksi. – Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2021. – 128 b.
6. Qur’oni karim. Niso surasi, 11-12 va 176-oyatlar.
7. Shaxt Y. Vvedenie v islamskoe pravo. – Oksford: Clarendon Press, 1982. – 256 b.
8. Taqiy Usmoniy M. An Introduction to Islamic Finance. – Karachi: Idaratul Ma’arif, 2002. – 208 b.
9. Wahba az-Zuhayli. Islamic Inheritance Laws: Principles and Applications. – International Institute of Islamic Law, 2020. – 312 b.
10. Yusuf A. Kitob al-Haraj. – Beyrut: Dar al-Maorifa, 1979. – 456 b.